ประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามในเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

Islamic Cooperative Performance in Three Southern Border of Thailand.

วสันตนาวิน หรินทร์ปพนวิช*
ฮาซียั๊ะห์ ดอรอแซ
อัลอามีน มะแต
จารินี วัฒนไทย
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
*e-mail: wasanthanawin@gmail.com

Wasanthanawin Harinpaponwich
Hasiya Dorosae
Alamin Matae
Jarinee Watthai
Faculty of Management Science, Yala Rajabhat University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามและศึกษาแนวทางการพัฒนาสหกรณ์อิสลามในเขตสามจังหวัดชายแดนใต้ตามแนวความคิดการวัดผลองค์กรแบบสมดุล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสหกรณ์อิสลามจำนวน 12 คน ผ่าน 4 มุมมอง คือ มุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายในและมุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา และสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากสหกรณ์อิสลามในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้จำนวน 15 องค์กร วัดประสิทธิภาพด้วยวิธีการ DEA (Data Envelopment Analysis) โดยตัวแปรผลผลิตที่สำคัญ 3 ตัวแปร คือ กำไรสุทธิ จำนวนเงินสินเชื่อและรายได้

ผลการวิจัย พบว่า มุมมองด้านการเงินของสหกรณ์อิสลามมีเงินทุนเพียงพอแต่ยังติดข้อจำกัดทางการลงทุนที่ต้องเป็นไปตามระเบียบของสหกรณ์ มุมมองด้านลูกค้าของสหกรณ์มีความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการเงินทุนให้มีกำไรและเป็นไปตามหลักศาสนาอิสลาม มุมมองด้านกระบวนการภายในของสหกรณ์มีความเหมาะสมกับขนาดองค์กรในปัจจุบัน แต่มีบางสหกรณ์ให้ความเห็นว่า มีความเป็นราชการและแนวดิ่งมากเกินไปทำให้ตัดสินใจช้า และมุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนาของสหกรณ์มีทิศทางที่จะพัฒนาเป็นกิจการเพื่อสังคมที่ช่วยส่งเสริมสวัสดิการของสมาชิกให้กินดีอยู่ดีและพัฒนาบุคลากรให้มีความรอบรู้ในการทำงานอย่างต่อเนื่อง และการวัดประสิทธิภาพด้วย DEA พบว่า สหกรณ์ประสิทธิภาพด้านกำไรเท่ากับ 0.328 (ร้อยละ 32.8) ประสิทธิภาพด้านการปล่อยสินเชื่อเท่ากับ 0.528 (ร้อยละ 32.8) และประสิทธิภาพด้านการสร้างรายได้เท่ากับ 0.791 (ร้อยละ 79.1) ตามลำดับเมื่อกำหนดเป็นผลตอบแทนต่อขนาดคงที่ และสหกรณ์ประสิทธิภาพด้านกำไรเท่ากับ 0.579 (ร้อยละ 57.9) ประสิทธิภาพด้านการปล่อยสินเชื่อเท่ากับ 0.856 (ร้อยละ 85.6) และประสิทธิภาพด้านการสร้างรายได้เท่ากับ 0.907 (ร้อยละ 90.7) ตามลำดับ เมื่อกำหนดเป็นผลตอบแทนต่อขนาดผันแปรโดยสหกรณ์สามารถเพิ่มประสิทธิภาพผลผลิตได้โดยไม่จำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยการผลิต

คำสำคัญ: สหกรณ์อิสลาม การเงินอิสลาม ประสิทธิภาพการดำเนินงานสหกรณ์

Abstract

This study aims to measure operation efficiency and development direction of Islamic cooperative in three border southern of Thailand. By in depth interview 12 cooperative managers to find development direction with balance scorecard that include financial perspective, Customer perspective, business process perspective and learning and growth perspective. Efficiency measurement by specific sampling cooperative from 15 firms in three border southern of Thailand.

The result were as follow financial perspective found cooperative have sufficiency budget to invest but it can not invest because cooperative limitation rule, customer perspective found customer trust in marketability and trust in Islamic financial management, business process perspective found organizational structure is appropriate for organization size but some organization look like bureaucracy system that low adaptation and learning and growth perspective found cooperative going to be social enterprise to support stakeholder welfare and personnel development. For efficiency measurement by DEA (Data Envelopment Analysis) approach follow profit efficiency is 0.328 (32.8 percent) lending efficiency is 0.528 (52.8%) and income making efficiency is 0.791 (79.1%) respectively with constant return to scale assumption and profit efficiency is 0.579 (57.9 %) lending efficiency is 0.856 (85.6%) and income making efficiency is 0.907 (90.7%) respectively with variable return to scale assumption that mean cooperative can increase output with the same available input.

Keywords: Islamic Cooperative, Islamic Finance, Cooperative Performance

บทนำ

สถาบันการเงินเป็นหน่วยหนึ่งในระบบเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีหน้าที่ในการระดมเงินทุนจากแต่ละหน่วยย่อยในระบบเศรษฐกิจ และจัดสรรเงินทุนไปยังอีกหน่วยเพื่อใช้ในการลงทุนในภาคเศรษฐกิจจริง ซึ่งเงินทุนเป็นสิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เศรษฐกิจมีการขยายการผลิต สถาบันการเงินจะช่วยเป็นตัวกลางในการรวบรวมเงินทุนในรูปแบบต่าง ๆ ตามประเภทของสถาบันการเงิน สถาบันการเงินจะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้ที่มีเงินออมและผู้ที่ต้องการเงินลงทุน สามารถดำเนินธุรกรรมได้โดยมีต้นทุนการทำธุรกรรมน้อยลง เนื่องจากผู้ที่มีเงินออมและผู้ที่ต้องการเงินลงทุนไม่จำเป็นต้องพบเจอกันโดยตรง รวมทั้งการออมเงินผ่านสถาบันการเงินยังมีความปลอดภัยมากกว่าการกู้ยืมกันโดยตรง เนื่องจากสถาบันการเงินจะมีระบบการบริหารจัดการการเงิน เทคโนโลยีที่เหมาะสมรองรับและมีความชำนาญเฉพาะด้านการเงินการลงทุน รวมถึงการวิเคราะห์ความเสี่ยงทางการเงินและด้านอื่น ๆ โดยมีทางเลือกในการปล่อยเงินกู้ได้หลายช่องทางสามารถกระจายความเสี่ยงได้มากกว่าในปี 2559 มียอดรวมเงินฝากในของสถาบันการเงินทั้งสิ้น 148,583,467 ล้านบาท และเงินให้สินเชื่อรวม 145,689,346 ล้านบาท (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2560) ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีบทบาทมากที่สุดในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีสัดส่วนสินทรัพย์มากที่สุดในระบบเศรษฐกิจ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 สัดส่วนสินทรัพย์ของสถาบันการเงินของประเทศไทย

สถาบันการเงินไทย	จำนวน	สัดส่วนสินทรัพย์(%)
ธนาคารพาณิชย์	30	46.6
สถาบันการเงินเฉพาะกิจ	6	15.6
สหกรณ์ออมทรัพย์และเครดิตยูเนียน	1,986	6.5
กองทุนรวมตลาดเงิน	40	0.7
กองทุนรวม	1,437	11.1
ธุรกิจประกัน	86	8.5
บริษัทลิสซิ่ง	796	1.9
ธุรกิจบัตรเครดิตและธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับ	37	2.4
กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ	401	2.5
กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ	1	1.9
บริษัทบริหารสินทรัพย์	41	0.7
บริษัทหลักทรัพย์	55	0.9
สหกรณ์การเกษตร	3,588	0.6
โรงรับจำนำ	617	0.2

ที่มา : (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2560)

จากตาราง เห็นได้ว่าธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่มีสัดส่วนสินทรัพย์มากที่สุดในระบบการเงินของไทย รองลงมาก็เป็นสถาบันการเงินเฉพาะกิจของรัฐ ส่วนประเภทอื่น ๆ จะถือครองสินทรัพย์ในจำนวนน้อย เนื่องจากระบบการเงินของธนาคารพาณิชย์จะมีกฎเกณฑ์และระเบียบในการปล่อยกู้ค่อนข้างมาก ทำให้กลุ่มประชาชนที่ไม่มีรายได้ประจำหรือกลุ่มนอกระบบเงินเข้าถึงได้ ทำให้เกิดช่องว่างในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของกลุ่มคนบางกลุ่ม เช่น เกษตรกร หรือกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่นอกระบบเงินเดือนประจำที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินของธนาคารพาณิชย์ได้โดยสถาบันการเงินที่เข้ามาช่วยลดช่องว่างการเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ดี คือ สหกรณ์

การสหกรณ์ในประเทศไทยเริ่มพัฒนาก่อตั้งมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องด้วยประเทศไทยเริ่มมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชนบทก็เริ่มเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพมาเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้น ทำให้ความต้องการเงินทุนของประเทศมีมากยิ่งขึ้น แต่เนื่องด้วยอย่างที่กล่าวไปข้างต้น คือ สถาบันการเงินแบบธนาคารทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ โดยเฉพาะชาวนาซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีทุนของตนเองทำให้ต้องกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยที่สูงมากและถูกเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุน ทำให้เกิดความเสียเปรียบและหนี้สินเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2560)

สถาบันการเงินข้างต้นเป็นสถาบันการเงินในระบบปกติซึ่งผลตอบแทนของการฝากเงิน คือ อัตราดอกเบี้ยและการปล่อยสินเชื่อก็จะได้รับในรูปอัตราดอกเบี้ยเช่นเดียวกัน ซึ่งในทางศาสนาอิสลามดอกเบี้ยเป็นสิ่งต้องห้าม ไม่สามารถนำมาใช้ได้ ทำให้เกิดสถาบันการเงินรูปใหม่ขึ้นมาที่เป็นไปตามหลักศาสนา คือ ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย เป็นธนาคารเฉพาะกิจของประเทศไทยที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามได้ใช้บริการทางการเงินที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามและมีความเป็นระบบมากขึ้น นอกจากนี้แล้วยังมีสถาบันการเงินที่ก่อตั้งเพื่อให้บริการประชาชนมุสลิม คือ สหกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งจากผลการศึกษาวิจัย พบว่า สหกรณ์การเกษตรหรือสหกรณ์ส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังคงมีปัญหาด้านการดำเนินงานในปัจจุบัน (Islamic Finance, 2561)

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองประชาชนมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ว่าประสิทธิภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับใด สามารถพัฒนาการดำเนินงานได้อย่างไรบ้าง เพื่อที่จะสามารถตอบสนองความ/ต้องการทางการเงินให้กับทุกคนมากยิ่งขึ้นและเพื่อประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามในสามจังหวัดชายแดนใต้

2.เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามสามจังหวัดชายแดนใต้

วิธีการวิจัย

ประชากร คือ สหกรณ์ทั้งหมดในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้จำนวน 54 สหกรณ์ เลือกสหกรณ์กลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงจำนวน 15 สหกรณ์ในเขตสามจังหวัดชายแดนใต้

เครื่องมือที่ใช้วิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไป มุมมองด้านการบริหารจัดการตามหลัก Balance scorecard และแบบบันทึกข้อมูลตัวแปรของสหกรณ์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสหกรณ์ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและใช้แบบบันทึกข้อมูลเก็บข้อมูลตัวแปรเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการดำเนินงาน

มุมมองด้านการบริหารจัดการตามหลัก balance scorecard ประกอบด้วย 4 มุมมอง คือ มุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายใน และมุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา

ตัวแปรที่ใช้วิเคราะห์ประสิทธิภาพ

ตัวแปรผลผลิต Y1 = กำไรสุทธิ (บาท)
Y2 =จำนวนเงินให้สินเชื่อ (บาท)
Y3 = รายได้จากการดำเนินงาน (บาท)

ตัวแปรด้านปัจจัยการผลิต

X1 = จำนวนเงินฝาก (บาท)
X2 = จำนวนทุนเรือนหุ้น (บาท)
X3 = จำนวนเงินกู้ยืม (บาท)
X4 = ค่าจ้างและผลตอบแทน (บาท)

การวิเคราะห์ข้อมูล 1) มุมมองด้านการบริหารจัดการตามหลัก Balance Scorecard ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาโดยการสรุปข้อคิดเห็นในการพัฒนาสหกรณ์อิสลาม 2.) วิเคราะห์ประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลามโดยใช้วิธีการ Data Envelopment Analysis (สมชาย หาญหิรัญ, 2548)

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิเคราะห์ด้วย Balance Scorecard พบว่า มุมมองด้านการเงิน (Financial Perspective) แสดงให้เห็นว่าความสามารถด้านการเพิ่มรายได้ของสหกรณ์อยู่ในระดับดี โดยจำนวนสมาชิกที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สะท้อนความสามารถด้านการสร้างความมั่นคงทางการเงิน แหล่งที่มาเงินทุนมาจากเงินฝากหุ้นของสมาชิกทั้งรายเดือนและรายปี เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นและความสะดวกในการฝากของสมาชิกจากการกำหนดขั้นต่ำของการฝากหุ้นต่อปีอยู่ที่ปีละ 1,200 บาทซึ่งมีผลสอดคล้องกับ ธนาชัย สุขวณิช (2555) จากการศึกษาการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเพื่อสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยว่าเงินที่สมาชิกจะนำฝากกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตต้องใช้ดุลพินิชว่าสามารถฝาไกได้มากน้อยเพียงใดหรือความถี่ในการฝากให้เหมาะสมกับตัวเองแต่ต้องมีวินัยและสม่ำเสมอในการฝาก และช่องทางเงินฝากประเภทต่าง ๆ คือ เงินฝากวาดีอะห์ เงินฝากมุสฎอระบะห์ และบัญชีเงินฝากเพื่อฮัจย์และอุมเราะห์ที่ช่วยสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนได้คล่องตัว และสำหรับการเพิ่มรายได้ของสหกรณ์มีการเพิ่มช่องทาง การปล่อยสินเชื่อให้กับอาชีพอื่น ๆ เข้ามาเป็นสมาชิกด้วย เช่น พ่อค้าแม่ค้า ผู้มีเงินเดือนประจำเป็นต้น เพื่อสามารถสร้างรายได้ให้กับสหกรณ์ได้

สำหรับอุปสรรคที่เป็นผลในการเพิ่มรายได้ของสหกรณ์เป็นเรื่องของกฎระเบียบที่ไม่สามารถลงทุนได้อย่างอิสระตามกฎระเบียบของสหกรณ์

มุมมองด้านลูกค้า (Customer Perspective) เป็นการวิเคราะห์ด้านความพึงพอใจ ภาพลักษณ์และการสร้างจากความสัมพันธ์กับลูกค้า ลูกค้าโดยส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นด้านความมั่นคงและการบริหารตามหลักศาสนาที่สร้างความมั่นใจให้กับลูกค้าเป็นอย่างดีตอบสนองความต้องการของสมาชิกด้วยการบริหารตามหลักชารีอะห์หรือการเงินตามหลักศาสนาอิสลามที่การเงินไม่เกี่ยวข้องกับกิจการต้องห้ามทางศาสนา เช่น ดอกเบี้ย ธุรกิจแอลกอฮอล์หรือการพนัน ธุรกิจเกี่ยวกับสุกร เป็นต้น

แผนการพัฒนาความสัมพันธ์กับสมาชิกของสหกรณ์ทำการเชื่อมสัมพันธ์กับสมาชิกผ่านช่องทางประธานกลุ่มในการสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ ให้กับสมาชิก โดยประธานกลุ่มเสมือนเป็นตัวแทนของสหกรณ์ในการเชื่อมความสัมพันธ์และช่วยอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกที่อยู่ห่างไกลจากสำนักงานสหกรณ์การจูงใจประธานกลุ่มและสมาชิกโดยการประกวดกลุ่มดีเด่นที่มีพฤติกรรมการใช้ชำระหนี้เงินกู้ตรงตามเวลา

สำหรับเรื่องข้อร้องเรียนที่มักเกิดขึ้นของสมาชิกมักเกิดจากความไม่เข้าใจในหลักการของสหกรณ์เป็นส่วนใหญ่และการสื่อสารที่ผิดพลาดระหว่างพนักงานของสหกรณ์และสมาชิกทำให้เกิดปัญหาด้านการให้บริการที่ทำให้สมาชิกเกิดความไม่พอใจในการทำงานของพนักงานได้ซึ่งสหกรณ์สามารถนำข้อร้องเรียนที่เกิดขึ้นไปใช้ในการเพิ่มระดับการบริการให้มีความพึงพอใจมากยิ่งขึ้นเพื่อให้สมาชิกได้คงอยู่กับสหกรณ์ตลอดควบคู่กับความเจริญเติบโตของสหกรณ์

มุมมองด้านกระบวนการภายใน (The Business Process Perspective) จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสหกรณ์อิสลามในสามจังหวัดชายแดนใต้พบว่าโดยส่วนใหญ่การจัดโครงสร้างองค์กรของสหกรณ์มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการปฏิบัติงาน เนื่องด้วยเป็นองค์กรที่มีขนาดไม่ใหญ่มากทำให้การบริหารงานเป็นไปอย่างทั่วถึงมีประสิทธิภาพ ได้มีการจัดโครงสร้างองค์กรให้มีฝ่ายงานต่าง ๆ ที่ชัดเจน ทั้งการจัดการโครงสร้างองค์กรของสำนักงานใหญ่ที่ดูแลภาพรวมองค์กรและการจัดองค์กรในระดับสาขาซึ่งมีความเหมาะสมกับการบริหารจัดการรวมถึงการจัดโครงสร้างด้วยระบบประธานกลุ่มซึ่งจะเป็นตัวแทนช่วยประสานงานระหว่างสหกรณ์และสมาชิกให้มีความเข้าใจตรงกัน

ด้านของความรู้ความสามารถของพนักงาน พบว่าในภาพรวมของสหกรณ์ที่เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรตรงกับตำแหน่งงานที่ปฏิบัติงานอยู่ที่ร้อยละ 70 – 80 ซึ่งถือว่าตรงในระดับดี ในขณะเดียวกันนั้น สายงานที่องค์กรมองว่ามีความสำคัญคือ องค์กรแต่ต้องการตำแหน่งงานทางด้านกฎหมาย/นิติกรเนื่องด้วย สหกรณ์ค่อนข้างมีข้อระเบียบและรายละเอียดด้านการลงทุนเพื่อขยายความเจริญเติบโต และต้องการนักวิเคราะห์ความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจ บุคลากรด้านการเงินและการลงทุนเพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์สภาวะตลาดได้แม่นยำมากยิ่งขึ้น

มุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา (Learning and Growth) สหกรณ์อิสลามได้ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาท้องถิ่นโดยตั้งจุดยืนของสหกรณ์ไว้เป็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ที่มีความทันสมัยด้านเทคโนโลยี โดยทิศทางการพัฒนาองค์กรจะเป็นไปเพื่อสวัสดิการที่ดีของสมาชิก ทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านความเป็นอยู่ตั้งแต่เกิดจนตายโดยเป็นผู้สนับสนุนด้านเงินทุนและความรู้ให้กับสมาชิก เพื่อสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ให้พ้นจากความยากจนหรือความเป็นอยู่ที่ไม่พึงประสงค์ได้ การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่วางไว้สำหรับการเป็นแหล่งเงินทุนและความรู้ให้กับประชาชน

ในท้องถิ่นจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถพร้อม กลุ่มตัวอย่างสหกรณ์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรหลากหลายวิธี ตัวอย่างเช่น การอบรมพนักงานตามตำแหน่งรับผิดชอบเพื่อให้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ การศึกษาดูงานจากองค์กรที่ประสบความสำเร็จ การแลกเปลี่ยนความรู้กับองค์กรอื่น ๆ อีกด้านหนึ่ง เทคโนโลยีที่มองว่าเป็นเรื่องสำคัญของสหกรณ์คือเทคโนโลยีทางด้านการเงิน (Financial Technology) ปัจจุบันมีเพียงสหกรณ์ออมทรัพย์อิบนูอัฟฟานที่มีการใช้ระบบจ่ายผ่านเคาน์เตอร์เซอร์วิส การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีปัจจุบันร่วมกันพัฒนาผ่านเครือข่ายสหกรณ์อิสลามทั่วประเทศในเรื่องของการสร้างแอฟพลิเคชัน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ลูกค้า ซึ่งมองว่ายังเป็นอุปสรรคในการพัฒนาด้านนี้พอสมควรในด้านข้อจำกัดเรื่องเงินลงทุน

ผลการวัดประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลาม

ตารางที่ 2 ประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์

ประสิทธิภาพ	ข้อสมมติ CRS	ข้อสมมติ VRS
ด้านการทำไร	0.328	0.759
ด้านการปล่อยสินเชื่อ	0.528	0.856
ด้านการสร้างรายได้	0.791	0.907

ค่าประสิทธิภาพในการทำกำไรของสหกรณ์อิสลามในพื้นที่สามจังหวัดมีค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพอยู่ที่ 0.328 (ร้อยละ 32.8) เมื่อกำหนดให้มีข้อสมมติเป็นแบบผลตอบแทนต่อขนาดคงที่ (CRS) แสดงให้ทราบว่าโดยรวมแล้วสหกรณ์อิสลามสามารถเพิ่มกำไรได้อีกร้อยละ 67.2 โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิตที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แต่เมื่อกำหนดให้มีข้อสมมติให้ผลตอบแทนต่อขนาดเป็นแบบผันแปรค่าประสิทธิภาพเฉลี่ยอยู่ที่ 0.579 ซึ่งสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการทำกำไรได้เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 42.1

ค่าประสิทธิภาพในการปล่อยสินเชื่อของสหกรณ์อิสลามในพื้นที่สามจังหวัดมีค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพอยู่ที่ 0.528 (ร้อยละ 52.8) เมื่อกำหนดให้มีข้อสมมติเป็นแบบผลตอบแทนต่อขนาดคงที่ (CRS) แสดงให้ทราบว่าโดยรวมแล้วสหกรณ์อิสลามสามารถเพิ่มการปล่อยสินเชื่อได้อีกร้อยละ 47.2 โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิตที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แต่เมื่อกำหนดให้มีข้อสมมติให้ผลตอบแทนต่อขนาดเป็นแบบผันแปรค่าประสิทธิภาพเฉลี่ยอยู่ที่ 0.856 ซึ่งสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการปล่อยสินเชื่อได้เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 14.4

ค่าประสิทธิภาพในการสร้างรายได้ของสหกรณ์อิสลามในพื้นที่สามจังหวัดมีค่าเฉลี่ยประสิทธิภาพอยู่ที่ 0.791 (ร้อยละ 79.1) เมื่อกำหนดให้มีข้อสมมติเป็นแบบผลตอบแทนต่อขนาดคงที่ (CRS) แสดงให้ทราบว่าโดยรวมแล้วสหกรณ์อิสลามสามารถเพิ่มการปล่อยสินเชื่อได้อีกร้อยละ 20.9 โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิตที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แต่เมื่อกำหนดให้มีข้อสมมติให้ผลตอบแทนต่อขนาดเป็นแบบผันแปรค่าประสิทธิภาพเฉลี่ยอยู่ที่ 0.907 ซึ่งสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการปล่อยสินเชื่อได้เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 9.3

ผลการศึกษา พบว่า สหกรณ์อิสลามมียังมีความสามารถที่จะพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานได้เพิ่มขึ้นจากจำนวนทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่สหกรณ์มีอยู่ ทั้งในด้านการทำกำไร การปล่อยสินเชื่อและการสร้างรายได้ ซึ่งมีผลสอดคล้องกับ สวรินทร์ ประดิษฐอุกกฤษฎ์ (2555) ได้วัดประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์กองทุนสวนยาง กรณีศึกษากองทุนสวนยางในจังหวัดสงขลาโดยวิธีการ Data Envelopment Analysis (DEA) พบว่า สหกรณ์จำนวน 3 องค์กรจาก 5 องค์กรมีประสิทธิภาพในดำเนินงานและอีก 2 องค์กรยังไม่มีประสิทธิภาพการดำเนินงานซึ่งยังสามารถพัฒนาประสิทธิภาพได้ และมีความสอดคล้องกับอารมณ์ กัณหา และ พันศักด์ ภูทอง (2558) ได้ศึกษาผลการศึกษาของสหกรณ์ออมทรัพย์ข้าราชการสังกัดกระทรวงศึกษาธิการอุบลราชธานีด้วยวิธี Camels Analysis เปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยสหกรณ์ พบว่า ทางด้านความเสี่ยงขององค์กรสหกรณ์มีสภาพหนี้สินอยู่อัตราต่ำ มีเงินทุนสำรองเพียงพอ มีผลตอบแทนต่อทุนสูงแต่เรื่องของการเติบโตของทุนอยู่ในสัดส่วนต่ำ มิติด้านการบริหารสินทรัพย์ สหกรณ์สามารถใช้สินทรัพย์เพื่อสร้างรายได้สูงใช้สินทรัพย์ได้มีประสิทธิภาพแต่ยังคงต้องพัฒนาความสามารถในการะดมทุนเพื่อขยายการเจริญเติบโตของสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้สูง ความสามารถด้านการบริหาร ยังไม่สามารถทำให้การบริการที่มีต่อสมาชิกทำได้เป็นที่น่าพอใจ แต่สามารถสร้างผลกำไรให้กับสมาชิกได้ดี สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่มีวินัยการออมที่ดีและมีสัดส่วนค่อนข้างสูง ความสามารถในการทำกำไร จำเป็นต้องลดค่าใช้จ่ายบางส่วนออกไปเนื่องจากมีสัดส่วนค่อนข้างสูงโดยอาศัยหลักประหยัดและความคุ้มค่า แต่โดยรวมแล้วสหกรณ์สามารถสร้างผลกำไรได้ดี และมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง และเมื่อวิเคราะห์สภาพคล่องของสหกรณ์พบว่ายังมีสภาพคล่องต่ำกว่า

จากมุมมองด้านการเงินของสหกรณ์ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ในด้านของเงินทุนที่ใช้ในการบริหารสหกรณ์มีเพียงพอในการบริหารจัดการและใช้เพื่อการลงทุน

ในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีผลสอดคล้องกับมุมมองด้านการเงินของแนวคิด Balance Scorecard ที่สามารถหาแหล่งเงินที่มีต้นทุนต่ำได้ โดยในด้านธุรกิจการเงินการรับเงินฝากเป็นต้นทุนทางการเงินที่ต่ำที่สุดของสถาบันการเงิน ซึ่งให้ผลขัดแย้งของการศึกษาด้านประสิทธิภาพทั่วไปของสหกรณ์เครดิตยูเนียนโดยวิธีการ PEARLS พบว่า สหกรณ์เครดิตยูเนียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับพอใช้เท่านั้นซึ่งสหกรณ์เครดิตยูเนียนจำเป็นต้องมีการพัฒนาให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ โดยปัจจัยที่เป็นสาเหตุสำคัญของความไม่มีประสิทธิภาพเกิดขึ้นจากโครงสร้างทางการเงินซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าต้นทุนของสหกรณ์ยังคงไม่มีประสิทธิภาพ โดยการแก้ไขปัญหาต้องส่งเสริมวินัยทางการออมเพราะเงินออมเป็นปัจจัยการผลิตที่มีต้นทุนค่อนข้างต่ำของสหกรณ์ ส่วนใหญ่จากการศึกษาพบว่าทุนส่วนใหญ่ของสหกรณ์มาจากทุนเรือนหุ้น และทำการส่งเสริมการกู้มากกว่าการออมทำให้เกิดขาดเงินที่จะให้สมาชิกกู้ทำให้ต้องกู้เงินจากแหล่งภายนอกซึ่งมีต้นทุนค่อนข้างสูง ส่วนการวิเคราะห์ประสิทธิภาพโดยการใช้เส้นพรมแดนในการวิเคราะห์คือ DEA และ SCP ให้ผลทางด้านประสิทธิภาพต้นทุนของสหกรณ์เครดิตยูเนียนต่างกันโดยการวัดประสิทธิภาพด้วยเครื่องมือ DEA ให้ค่าประสิทธิภาพที่สูงกว่าแต่ก็สรุปว่าต้นทุนของสหกรณ์ยังคงไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร (กฤษฎ์ เพ็ชรประดับ, 2553; เกษมกุณาศรี, 2556) และจากมุมมองด้านการเงินพบว่าสหกรณ์อิสลามมีข้อจำกัดด้านการลงทุนเนื่องด้วยเป็นสหกรณ์ต้องเป็นไปตามกฎระเบียบของสหกรณ์ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ทำให้ยังไม่สามารถลงทุนได้อย่างอิสระ

มุมมองด้านลูกค้าของสหกรณ์อิสลามสมาชิกโดยส่วนใหญ่มองภาพลักษณ์องค์กรในภาพเชิงบวก ซึ่งมีผลสอดคล้องกับ อาเร๊ะ เจ๊ะโด (2556) การศึกษาเรื่องแนวโน้มการบริหารงานสหกรณ์อิบนูอัฟฟาน คือ ส่งเสริมให้สมาชิกแนวโน้มจะส่งเสริมให้สมาชิกตระหนักถึงระบบการเงินที่ปลอดจากดอกเบี้ยส่งเสริมเศรษฐกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและสังคมรอบข้างรวมทั้งสร้างความร่วมมือกับสหกรณ์ต่าง ๆ ในกลุ่มประเทศอาเซียนส่งเสริมให้สมาชิกของแต่ละสหกรณ์มีการทำธุรกิจร่วมกันภายใต้การรับรองของแต่ละสหกรณ์ส่งเสริมให้สมาชิกประกอบอาชีพและลงทุนในรูปแบบกลุ่ม (Micro Credit) และให้มีการระดมทุนในรูปแบบต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นคุณธรรมจริยธรรมอิสลามมากกว่าผลกำไรในรูปของเงินทองร่วมมือกับสหกรณ์เพื่อจัดตั้งธนาคารประชาชนปลูกฝังเยาวชนเพื่อรองรับการดำเนินธุรกิจที่ปราศจากระบบดอกเบี้ยส่งเสริมธุรกิจที่ใช้ทุนน้อยและใช้เทคโนโลยีต่ำอีกทั้งส่งเสริมธุรกิจทางการศึกษาในรูปของการเปิดโรงเรียนหรือสถานศึกษาและมีแนวโน้มที่ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และในด้านการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าหรือสมาชิกสหกรณ์ใช้ระบบตัวแทนในการเข้าบริการสมาชิกที่อยู่ห่างไกลเพื่ออำนวยความสะดวกและสร้างความรู้ความเข้าใจ ซึ่งปัจจุบันพบว่ายังมีสมาชิกบางส่วนไม่เข้าใจหลักการของสหกรณ์ที่ทุกคนมีความเป็นเจ้าของ สอดคล้องกับ ประสพชัย พสุนนท์ (2558) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรในประเทศไทย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากของปัญหา ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาด้านบุคลากร คือ สมาชิกโดยส่วนใหญ่ไม่ได้ทุ่มเทจิตวิญญาณของตัวเองในการบริหารจัดการสหกรณ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ ไม่ได้รู้สึกว่าตัวเองเป็นเจ้าของสหกรณ์

มุมมองด้านกระบวนการภายใน สหกรณ์อิสลามในพื้นที่ส่วนใหญ่มองว่าโครงสร้างองค์กรมีความเหมาะสมกับขนาดการบริหารจัดการในปัจจุบันแต่ขัดแย้งกับ ฮาเร๊ะ เจ๊ะโด (2556) ที่ศึกษาแนวโน้มการบริหารองค์กรในแนวราบเพื่อความรวดเร็วและความชัดเจนในการสื่อสารง่ายต่อการดำเนินงานและตัดสินใจของฝ่ายจัดการโดยใช้โครงสร้างการบริหารองค์กรแบบการบำรุงรักษาทวีผลที่ทุกคนมีส่วนร่วม (Total Productive Maintenance) ควรนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้เพื่อการประหยัดค่าใช้สอยให้บริการแก่สมาชิกด้วยความสะดวกและรวดเร็วให้มีรองผู้จัดการใหญ่และรองผู้จัดการสาขาต่าง ๆ ให้มีกลุ่มงานและคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ส่วนสาขาที่มีขนาดใหญ่ควรขยายหรือแยกให้เป็นสาขาใหม่ ซึ่งไปสอดคล้องกับความเห็นของผู้จัดการสหกรณ์อิบนูอัฟฟานที่มองว่าการบริหารสหกรณ์เป็นการบริหารที่คล้ายกับระบบราชการซึ่งทำให้มีความล่าช้าในบางกระบวนการตัดสินใจดำเนินงานและบุคลากรมีความรู้ความสามารถตรงกับตำแหน่งงานสามารถช่วยประสิทธิภาพการดำเนินงานได้ดี ซึ่งมีผลสอดคล้องกับการศึกษาแนวทางการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จังหวัดอุตรดิตถ์โดยการเลือกกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตควรเลือกตามความถนัดและความเหมาะสมของกรรมการในตำแหน่งและเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการเลือกคณะกรรมการด้วย (อำมาลา ศักดี, สมพิศ สุขแสน, สุพัตรา ตันติจริยาพันธ์, 2558)

สรุป

สหกรณ์อิสลามสถาบันการเงินมีความเชื่อมั่นจากสมาชิกที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามสามารถสร้างความเชื่อมั่นด้านการบริการเงินให้องค์กรมีความมั่นคงสามารถสร้างกำไรได้ เพิ่มการสร้างรายได้ด้วยการเพิ่มกลุ่มสมาชิกที่มีหลากหลายอาชีพมากขึ้น รวมถึงผลิตภัณฑ์มีหลากหลายตอบสนองความต้องการ ถึงแม้จะมี

ข้อจำกัดด้านการลงทุนที่เป็นไปตามกฎระเบียบของสหกรณ์ มีระบบสร้างประธานกลุ่มเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกหรือลูกค้า การบริการนอกสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกแก่สมาชิก จัดระบบโครงสร้างองค์กรให้มีลักษณะแนวราบมากขึ้น เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการที่รวดเร็วขึ้นพร้อมการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันนับว่ายังล้าหลังกว่าสถาบันการเงินประเภทอื่น เนื่องด้วยเงินลงทุนด้านเทคโนโลยีค่อนข้างสูง พร้อมทั้งการพัฒนาองค์กรไปสู่เป้าหมายการเป็นธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) ที่ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของสมาชิกและชุมชนเป็นเป้าหมายหลัก ด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคลากรเพื่อให้การพัฒนายั่งยืนขึ้น สำหรับประสิทธิภาพด้านการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลาม พบว่าอยู่ในระดับดี แต่ยังสามารถพัฒนาประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นได้ ทั้งทางด้านความสามารถในการทำกำไร ความสามารถด้านการปล่อยสินเชื่อ และความสามารถในการสร้างรายได้ เพื่อจะได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กรด้วยหลักการความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชุมชน ยึดหลักคุณธรรมตามหลักศาสนา ที่พร้อมพัฒนาทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยมีมุมมองเพื่อช่วยให้การพัฒนาสหกรณ์อิสลามจากผลการศึกษาจากการวัดประสิทธิภาพและการสัมภาษณ์ผู้บริหารสหกรณ์พบว่า ประสิทธิภาพทั้งสามด้าน คือ ประสิทธิภาพด้านการทำกำไร ด้านการปล่อยสินเชื่อและการสร้างรายได้ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านดังกล่าวได้ด้วยการปรับกฎระเบียบบางอย่างที่เป็นเฉพาะสหกรณ์อิสลามเนื่องด้วย สหกรณ์อิสลามเป็นสถาบันการเงินที่มีข้อจำกัดด้านการลงทุนมากกว่าสหกรณ์โดยทั่วไป เช่น สหกรณ์ทั่วไปสามารถนำเงินที่ไม่ได้นำไปปล่อยกู้ไปฝากธนาคารเพื่อรับดอกเบี้ย เป็นต้น ซึ่งกรณีนี้สหกรณ์อิสลามไม่สามารถกระทำได้ ทำให้ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเพิ่มรายได้หรือกำไรของสหกรณ์มีข้อจำกัด ซึ่งพบว่าปัจจุบันสหกรณ์อิสลามได้รวมกลุ่มเพื่อเสนอแนะไปยังกรมส่งเสริมสหกรณ์ในการปรับกฎเกณฑ์บางประการที่เป็นข้อจำกัดของสหกรณ์อิสลาม ทำให้สามารถพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์ได้และท้ายที่สุดคือสามารถส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากด้วยการเป็นแหล่งเงินทุนให้ประชาชนจากเงินที่สมาชิกเอามารวมกันในสามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสหกรณ์ของนุกูล กรยืนยงค์ (2554) ที่ว่า การพึ่งพาและรับผิดชอบตนเอง โดยนักสหกรณ์เชื่อว่าการพัฒนาปัจเจกบุคคลจะมีความสมบูรณ์หรือสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อได้รับความร่วมมือจากผู้อื่นด้วย เพราะการคิดหรือการทำคนเดียวมีข้อจำกัดบางประการ ที่สามารถนำความคิดหรือความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคมมาเติมเต็มซึ่งกันและกัน

ข้อเสนอแนะที่นำไปใช้ประโยชน์

1. สหกรณ์อิสลามควรมีการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการให้บริหารให้เพิ่มมากขึ้นเพื่อช่วยในการดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งในการด้านการบริการลูกค้าหรือสมาชิก ระบบการทำงานภายในให้มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถแข่งขันกับสถาบันการเงินประเภทธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวดเร็วและสร้างความสะดวกให้กับลูกค้าได้

2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเกี่ยวกับการบริหารจัดการสหกรณ์ควรพิจารณากฎระเบียบสำหรับสหกรณ์อิสลามในเรื่องข้อจำกัดด้านการลงทุนที่มากกว่าสหกรณ์อิสลามทั่วไป อันส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์อิสลาม

3. สหกรณ์อิสลามควรมีแผนพัฒนาด้านการลงทุนที่ถูกต้องตามหลักศาสนาที่ปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยอาจจะเป็นการปรับโครงสร้างองค์กรให้มีบุคลากรทางด้านกฎหมาย ด้านการวิเคราะห์การลงทุน เพื่อสามารถเพิ่มผลิตภัณฑ์ทางการเงินประเภทอื่นๆที่เป็นไปตามระเบียบสหกรณ์และศาสนาไปพร้อมกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาความพึงพอใจและทัศนคติของสมาชิกที่มีต่อการบริหารงานของสหกรณ์อิสลาม ในด้านการบริการ ด้านเทคโนโลยีทางเงินการเงินต้องการ เช่น ระบบฝาก-ถอนอัตโนมัติ ระบบโอนเงินอัตโนมัติผ่านสมาร์ทโฟน

2 การศึกษาความรู้ความเข้าใจในหลักการสหกรณ์อิสลามเพื่อใช้วิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาสหกรณ์โดยสมาชิกมีส่วนร่วม

3. การศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนของการนำเข้าเทคโนโลยีทางการเงินมาใช้ในเพื่อใช้พัฒนาองค์กร

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2560). *กรมส่งเสริมสหกรณ์*. ค้นเมื่อ 15 กันยายน 2560, จาก กรมส่งเสริมสหกรณ์: http://www.cpd.go.th/cpdth2560/index.php/about-cpd/info-cpd/history-cpd

กฤษฎ์ เพ็ชรประดับ. (2553). *การวัดประสิทธิภาพต้นทุนของสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนในภาคใต้ของประเทศไทย*. ปริญญานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เกษม กุณาศรี. (2556). *การเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพการดำเนินงานสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนในภาคเหนือ* . ปริญญานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2560). ค้นเมื่อ 5 มกราคม, 2561 จาก https://www.bot.or.th/Thai/Statistics/FinancialMarkets/Pages/default.aspx

ธนาชัย สุขวณิช. (2555). การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย. *RMUTT Global business and Economic Reviews* , 25.

นุกูล กรยืนยงค์. (2554). *หลักและวิธีการสหกรณ์.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ประสพชัย พสุนนท์. (2556). การประเมินประสิทธิภาพสหกรณ์การเกษตรในเขตจังหวัดเพชรบุรีด้วยวิธีการ DEA และ WPF-DEA. *วารสารการจัดการสมัยใหม่, 11*(2), 88.

สมชาย หาญหิรัญ (2548). *แนวคิดการวัดประสิทธิภาพการผลิตทางเศรษฐศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม.

สวรินทร์ ประดิษฐอุกฤษฎ์. (2555). การวัดประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์กองทุนสวนยาง กรณีศึกษาสหกรณ์กองทุนสวนยางในจังหวัดสงขลา. *การประชุมวิชาการขายงานวิศวกรรมอุตสาหกรรม* (น. 764)

อารมย์ กัณหา และ พันศักด์ ภูทอง. (2558). *การศึกษาผลการดำเนินงานสหกรณ์ออมทรัพย์ข้าราชการสังกัดกระทรวงศึกษาธิการอุบลราชธานี จำกัด*. อุบลราชธานี.

อำมาลา ศักดี, สมพิศ สุขแสน และ สุพัตรา ตันติจริยาพันธ์. (2558). แนวทางการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จังหวัดอุตรดิตถ์. *การประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติเครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ 15* (น. 383).

ฮาเร๊ะ เจ๊ะโด. (2556). *แนวโน้มการบริหารสหกรณ์ออมทรัพย์อิบนูอัฟฟานจำกัดในทษวรรษหน้า 2557-2566.* ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Elearning (2561). *ระบบการเงินและธนาคารอิสลาม: ระบบการเงินทางเลือกที่สำคัญในยุคหลังการเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียน.* ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2561, จาก http://www.elearning2014.com/eLAP2014/Proceedings-old/A%206.1-6.37.pdf

Islamic Finance. (2561). *Islamic Finance*. ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2561 จาก https://islamicfinancethai.com/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%87%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B8%AD%E0%B8%B4%E0%B8%AA%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B8%A1/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%87%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B8%AD%E0%B8%B4%E0%B8%AA%E0%B8%A5%E0%B8%B